

B51145

L3

V.18

1891

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

ILLUSTRISSIMO ET REVERENDISSIMO DOMINO

D. MATTHIÆ HOVIO

ARCHIEPISCOPO MECHLINIENSI.

S. Ambrosius, exemplar et speculum Pastorum et Pontificum, **ILLUSTRISSE ET REVERENDISSE DOMINE**, Sacerdotibus et Præsulibus adeo impense commendare solebat studium S. Scripturæ, ut eam vocaret *librum sacerdotalem*, qua in re secutus est magnum illum et cœlestem Dionysium, qui S. Pauli discipulus et admirator (Paulum enim ipse virum divinum et secundum solem vocat, et suspicit) asseverat *S. Scripturam esse substantiam sacerdotû nostri*.

Atque ne plus dixisse quam fecisse videretur Ambrosius, hujusce rei seipsum exemplum præbuit: illius enim continuus et indefessus labor in S. Scriptura tum legenda et perscrutanda, tum voce et scripto explananda liquido patet, partim ex commentariis et tractatibus, quos in illam multos et luculentos edidit; partim ex sermonibus et concionibus, quibus quasi strenuus Ecclesiæ Pastor populum suum assidue verbo Dei pavit et instruxit: quarum quanta fuerit vis et energia vel ex eo conjicere licet, quod iisdem S. Augustinum, jam tum Manichæum, et in hæresi sua æque doctum ac pertinacem, ad sanam fidem converterit, Ecclesiæque Catholicæ (quale lumen!) restituerit, imo dederit.

Quinimo hinc S. Scripturæ studio non tantum vigen valensque jugiter insudavit, sed et senescens eidem continue incumbere, adeoque immori voluit S. Ambrosius: nam usque ad ultimam ægritudinem suam, ait Paulinus, non cessavit unquam scribere, commentari et exponere sacras Litteras; ac denique commentationi *Psalm. XLVII*: «Magnus Dominus et laudabilis nimis,» immortalis est: unde et commentarium in eum inabsolutum reliquit, duobus ultimis ejus versibus intactis, quo tempore sphaera ignea cœlitus demissa caput ejus cingens et allambens, evidens signum et testimonium dedit, hosce ejus commentarios a Deo et Spiritu Sancto non tantum probari, sed et ab eodem aspiratos et suggestos fuisse; perinde ac alias eidem S. Ambrosio contra Arianos disputanti

007694

et accertanti S. Paulus corporea specie noctu apparens, tam eum, quam ejus dicta et scripta confirmavit et roboravit.

S. Ambrosium secutus est per omnia hoc sæculo B. Carolus Borromæus, novus Mediolanensium Ambrosius, qui S. Scripturam suis Clericis et Pastoribus tam verbo, quam exemplo studiose commendavit. Solebat enim ipse eam assidue et volvere, et populo explanare, idque tanto studio, devotione et reverentia, ut ultimis vitæ suæ annis S. Scripturam, quasi ipsissimas Dei ad homines litteras, non nisi nudo capite et flexis genibus venerabundus lectilaret.

Fuit B. Borromæus Mediolanensium, tu, ILLUSTRISSE DOMINE, noster Belgarum es Ambrosius, ac proinde instar Ambrosii et ipse S. Scriptura mire delectaris, et eandem tuis impense commendas. Hausit e S. Scriptura atque in primis e S. Paulo Ambrosius doctrinam sanam, vitæ innocentiam, comitate mixtam morum gravitatem, spiritum Episcopalem, imo Apostolicum; hausisti pariter et tu, ac vita tua ita exprimis illud S. Pauli ad Titum: « In omnibus te ipsum præbe exemplum honorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, verbum sanum, irreprehensibile, ut is qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis; » ut omnes hoc Paulinum Archiepiscopi schema in moribus tuis, quasi in viva idea descriptum et depictum non tam legere, quam videre et cominus intueri sibi videantur.

Fuit S. Ambrosius hæresomastyx, atque Arianos undique persecutus est et profligavit: flagellum hæreticorum similiter es, ILLUSTRISSE DOMINE, adeo ut in tota Flandria nullæ urbes magis intactæ sint ab hæresi, quam tua Mechlinia, Lovanium et Bruxella: quod eo mirabilius et illustrius est, quo magis hic undique hæreticis cingimur, et pene commisceemur. Facit hoc tua strenua vigilantia et auctoritas, quam ipsi etiam hæretici ita suspiciunt, timent et reverentur, ut in hisce cum Hollandis induciis in tua diœcesi non dico nidulari, sed vel hæreses suas profiteri et palam facere non audeant. Vidimus in hoc genere nuper novum illum dogmatistam P., non Paulum, secreto suos errores magno multorum favore, pariter et periculis spargentem, a te detegi, revinci, suaque dogmata ejurare, itaque grande incendium, quod Brabantis imminabat, in ipso fomite restinxisti.

In S. Ambrosio enituit invicta animi magnitudo, libertas et constantia, qua et Justinæ Imperatricis Arianæ audaciam, et Maximi Eugeniique tyrannidem repressit, nec minas, nec mortem veritus; quin et Caligono, Imperatoris eunte cæcæ, cædem minitanti placido et hilari vultu respondit: « Deus permittat tibi ut impleas quod minaris: ego enim patiar quod Episcopi, tu facies quod spadonis. »

S. Ambrosius, epist. ad Marcelinum sororem.

Theodosium vero Imperatorem peccantem quam libere et redarguit et in ordinem redegit! cui proinde Theodosius apud Nectarium, Patriarcham Constantinopolitanum, illud elogium dedit: « Solum Ambrosium novi Episcopum dignum eo nomine: hic veritatis magister est, qui me docuit quid inter Imperatorem et Episcopum intersit. »

Integritatem et constantiam tuam, ILLUSTRISSE DOMINE, norunt et experti sunt summi juxta ac infimi, ejusque opinionem et famam apud omnes ita certam, itaque ex tot annorum usu et experientia quasi præscriptione firmatam vindicas et oblines, ut citius vitam quam constantiam, ILLUSTRISSE R. T. dimissuram cuncti existiment; quo fit ut nemo, etiamsi potentissimus sit, ab ea petere aliquid audeat, quod vel in minimo æquitalis, aut disciplinæ Ecclesiasticæ cancellos, non dico transgredi, sed vel prætergredi videatur: qua in re dicitant illud, quod de Chrysostomo olim celebratum est: Archiepiscopus Mechliniensis nil nisi peccatum timet; nimirum cum Timotheo et S. Paulo didicisti illud: « Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis. »

S. Ambrosius Mediolanensem Rempublicam et Ecclesiam pravis moribus et vitis infectam et corruptam expurgavit, pristinæque integritati et splendori restituit, atque aliud quasi Mediolanum, perinde ac B. Borromæus nuper, nobis exhibuit, ILLUSTRISSE R. T. hanc nostram Mechliniensem diœcesim paucis abhinc annis tam ex hæreticorum, quam ex bellorum et hostium incurso silvescentem, desertam et pene depositam, adeo ut rure et in pagis non tam Christiani, quam Indi et Barbari (utpote qui multis annis nec sacra, nec sacerdotes viderant) habitare viderentur, ita reformavit et reparavit, ut hic impletum videatur illud *Isaiæ*: « Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. » Et: « Ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivis aquarum; dabo in solitudinem cedrum, et spinam, et myrtum, et lignum olivæ, ut videant, et sciant, et recogitent, quia manus Domini fecit hoc, et Sanctus Israel creavit illud. »

Jam quanta, te duce et chorago, Mechliniæ in choro est psalmodiæ et officii divini decor, ordo, reverentia? quis Ecclesiæ, quis rituum ornatus et dignitas? quanta sacrorum omnium religio et majestas? Verbo dicam: Ambrosiana est; qui eam intuentur, mirantur et stupent, sibi que videntur spectare sacram actorum aciem ordinatam, imo vivam imaginem cœlestis hierarchiæ æque ac harmoniæ. Non ablandior, non narro secreta, sed publica, quæ res ipsa palam loquitur.

Denique nunquam non ob oculos habes vivam S. Ambrosii effigiem, ideam inquam perfecti, omnibusque numeris absoluti Pontificis, quam S. Bernardus Eugenio Pontifici ita præscribit et ad vivum depingit : « Considera , oportere te esse formam justitiæ , sanctimoniam speculum , pietatis exemplar , assertorem veritatis , fidei defensorem , doctorem Gentium , Christianorum ducem , amicum sponsi , sponsæ paranympum , cleri ordinatorem , pastorem plebium , magistrum insipientium , refugium oppressorum , pauperum advocatum , miserorum spem , tutorem pupillorum , judicem viduarum , oculum cæcorum , linguam mutorum , baculum senum , ultorem scelerum , malorum metum , honorum gloriam , virgam potentium , malleum tyrannorum , Regum patrem , legum moderatorem , Canonum dispensatorem , sal terræ , orbis lumen , sacerdotem Altissimi , vicarium Christi , Christum Domini , postremo Deum Pharaonis. »

Quapropter sub tali Antistite Mechliniensis Ecclesia hoc tempore et doctrina et disciplina , et morum integritate ac pietate , ita composita instructaque est , ut non tantum Belgicis , sed et totius Europæ Ecclesiis , quasi forma et exemplar proponi possit ; quam ad rem multum adjuvit , et indies adjuvat SERENISSIM. Principum nostrorum avita pietas , religio et zelus ; qui tua consilia reverentur , et constanter fovent , tutantur et promovent , ut merito sperare debeamus in hoc Belgii quasi deliquio , talibus Principibus et Præsulibus pristinum religionis æque ac Reipublicæ vigorem , florem et decus postliminio Belgio restitutum iri . Ita nimirum Gratianus et Valentinianus Junior , Imperatores , quamdiu S. Ambrosii quasi pædagogi sui et hierarchæ monita secuti sunt , imperium pie et prospere administrarunt , atque Italiæ regnum pacificum et felix reddiderunt . Ita Constantinus , Constans , Theodosius , Marcianus , Carolus et alii Reges et Imperatores Pontificum , quasi parentum suorum , placitis et votis obsecundantes , a Deo benedicti , directi et fortunati fuerunt , atque Imperium tam Orientis quam Occidentis , pietate et religione juxta ac opibus et gloria florens inclytumque præsterunt .

Ambrosium itaque nobis exhibes , ILLUSTRISSE DOMINE , studio et doctrina , Ambrosium sapientia et prudentia , Ambrosium comitate , integritate , gravitate , Ambrosium libertate et constantia , Ambrosium vigilantia , fortitudine et zelo , ideoque instar Ambrosii sacras Litteras , ac præcipue Paulinas hasce epistolas quasi librum sacerdotalem , quasi vivum Pastorum et Præsulum speculum avide complecteris , atque earum æque studiosus es ac doctor ; indeque Pauli mores , spiritum , animos et ignes imbibisti , atque indies magis hauris et imbibis ; pe-

rinde ac libros Sapientiales Salomonis et Siracidæ assidue , etiam in itineribus et hospitiiis (instar magni illius Hosii Cardinalis , qui Concilio Tridentino præfuit) teris et volvis , eorumque sententias gravissimas , quæ in rebus quibusque particularem prudentiam tam humanam , quam divinam docent atque præscribunt , quasi ad unguem calles , atque ex earum præscripto et dietamine actus omnes tuos moderaris et dirigis .

Cui ergo justius hocce Paulinum opus , atque imprimis Pontificales atque Archiepiscopales ejus ad Titum et Timotheum epistolas dedicem , nisi ILLUSTRISSE R. T. , quæ et præprius noster Episcopus es , imo Archiepiscopus , Belgii-que Hierarcha , et S. Pauli gradum ac munus sortitus , eundem æmulari , verbisque et moribus exprimere satagis , atque plures Titos et Timotheos nobis instruis , formas et creas ; uti anno præcedente Vicarium tuum , virum integrum , prudentem , fortem æque ac suavem , atque in negotiis Ecclesiasticis apprime versatum , et longo usu exercitatum , Reverendissimum Gandensem (Gandensium delicias) formasti et creasti ?

Accedit , quod ego per plures annos ab ILLUSTRISSE R. T. , et Reverendissimo Gandensi , Vicario tunc tuo , statis anni festis solemnioribus Mechliniam evocatus , in Metropolitana Ecclesia tua pœnitentiarium egerim , dumque sapius cum ILLUSTRISSE R. T. familiariter agerem , auctor et incensor hujus operis mihi fuisti ; amice enim monebas et hortabaris me , ut ea , quæ in totam S. Scripturam jam per octodecim annos semel iterumque in celebri hac urbe tua et Universitate Lovaniensi publice docuissem , typis evulgarem , omnibusque Belgis , quin et aliis provinciis communia facerem . Atque ego quidem tum detrectabam , et excusabam , dicebamque libros esse liberos : eo quod non minor libris , hoc præsertim tam erudito sæculo , quam liberis concipiendis , fovendis et educandis cura , labor et sollicitudo sit adhibenda . Eram enim , et etiamnum sum , silentii et quietis amantior , alteque mihi impressi illud , *καθὼς οὐρανός* ; et illud S. Job : « Dixi , In nidulo meo moriar ; » et illud S. Hieronymi ^{3e} S. Hilarione : « Crebro mutabat locum , non ex levitate , sed honorem fugiens et importunitatem . Semper enim silentium et vitam ignobilem desiderabat . » Quocirca octogesimo ætatis anno moriens fidenter dicebat : « Egrederere , anima mea , quid times ? Septuaginta prope annis servisti Christo , et mortem times ? » Præsertim cum antiquæ et continuæ meæ infirmitates jugiter me admoneant brevitatis vitæ , ut disponam domui meæ , utque animam meam virtutibus , et cœlestium divinarumque rerum tractatione expoliam , præparemque ad felicem transitum , et ad

beatam aeternitatem; hæc enim una cura est, quæ Religiosum assidue ad humanarum rerum contemptum, et ad cælestium desiderium, cælestemque vitam extimulat et impellit, quæque me ab ipso Religionis ingressu pupugit, et assidue Deo excitante pungit et stimulat.

Verum cum ad ILLUSTRISSIMÆ R. T. amicam exhortationem accessit Superiorum meorum, quibus quasi Dei in Religione hac nostra vicariis, voto obedientiæ obstrictus sum, voluntas et imperium, jubens ut hæc ipsa ederem, æquiescendum mihi fuit, etsi res mihi debili et infirmo difficilis esset et laboriosa; malim enim vitam perdere, quam obedientiam. Cæpi igitur inter Magdalenam et Martham horas et operas partiri, atque rem Deo duce aggredi, orsusque sum ab Epistolis S. Pauli: tum quod illæ gravissimæ sint, uti et difficillimæ; tum quod eas tertio et exacte præ aliis S. Scripturæ libris docuissem; tum quod antagonistæ Sectarii nostri Paulum assidue crepitent, eumque a se suisque sectis stare apud imperitum vulgus clamitent; tum denique quod Paulus, utpote vas electionis et Doctor Gentium, hisce Epistolis tam Præsules et Pastores, quam Principes, Magistratus et Christianos quoslibet, cujuscumque conditionis, status et gradus sint, ad sapientiam æque ac virtutem, et perfectionem Christianam instruat et informet: quas ob causas, in hoc opere licet aliis commentatoribus sim brevior, præ meo tamen more paulo fui fusior, addidique subinde ea, quæ et dogmata, et quæstiones controversas, et morum compositionem spectant; non tamen alia, nec aliunde quam ex re nata, et ex horto hoc nostro Paulino petita: quam ad rem hinc inde raras et selectas veterum sententias, exempla et apophthegmata inserui, quæ proprium cujusque tam spiritum, quam sapientiam et prudentiam acuere et excitare, atque ad eundem in aliis acuendum et excitandum Pastoribus et Ecclesiasticis adjumento esse possint: hæc enim Christianæ prudentiæ, spiritus et zeli fomenta crebro suggerit et aspirat Paulus.

Porro hisce commentariis conscribendis et limandis multis annis assiduo et ingenti labore incubui, studuique quatuor rebus quam maxime: *primo*, soliditati, ut genuinam Pauli mentem explicarem; *secundo*, brevitati, in studio enim sacræ Scripturæ verissimum est illud: «Ars longa, vita brevis;» ea de causa ex tot et tam vastis aliorum commentariis quasi mellilegium feci, et relictis furfuribus pollinem dedi: mea vero pari delectu et brevitate tradidi. Citavi Patres ad verbum, quantum brevitatis tulit; sed ob eam subinde illos in verbis luxuriantes restrinxi, atque sententias illorum illustriores tantum citavi, easque etiam si disparatas, mediis omissis, conjunxi, verbo uno, aut verbi casu ad

congruam syntaxin adaptato, et commutato. *Morum enim medullam* et energiam paucis tradere intendi, ideoque nonnunquam, sed rarius, plura eorum verba satis involuta uno allerove meo clariore commutavi, ut prolixitatem vitarem: sed ita, ut fideliter sensa eorum semper expresserim. *Tertio*, methodo, de qua mox dicam; *quarto*, claritati; *scopus enim* ^{est} *scopi*. sapiens et eruditus est quod clarum est, non quod obscurum. Ut quid enim lingua et sermo nobis datus est, nisi ut clare sensa mentis tum nostræ, tum alienæ efferat et explicet? ut quid difficiles et obscuros auctores explicamus, si nostra obscuritate, licet eleganti, tam nos nostraque dicta et scripta, instar sepiarum, quam ipsos auctores magis implicamus et involvimus?

Scopus itaque meus fuit, solide, breviter, methodice et clare tradere sensum maxime genuinum et litteralem harum epistolarum, uti et reliquæ deinceps S. Scripturæ: ideoque ex textu Græco, Hebræo et Syro, atque ex Patribus et Doctoribus ea profero, quæ sensum hunc genuinum vel demonstrant, vel illustrent. Hunc scopum in omnibus spectavi et specto, in hunc ubique collimo; an assequar, Lectorum esto judicium.

Quamobrem florida et parerga non sector, nec elegantiam ambio; Theologum enim ago, non oratorem; veritatem vestigo, utilitatem quero, non umbras et pompam; insisto rebus, non verbis: præsertim cum Apostolus ipse, quem interpretor, profiteatur se imperitum sermone, sed non scientia, I *Cor.* II: «Et sermo meus, inquit ipse, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis.» Qui enim verborum elegantia studet et incumbit, necesse est ut tantundem rerum ipsarum studio et profunditati demat et detrahat.

Quare stylo utor didactico et methodico, per notationes, quæstiones, numeros, membra et puncta inciso et distincto, qui in scholis usitatus ad disciplinam et memoriam aptissimus est: hic enim ornari res ipsa vetat, contenta doceri.

Methodus mea hæc est: post brevem synopsis totius capituli rem aggredior, atque illustriores Patrum et Doctorum expositiones ordine quamque suo affero: tum ut plenus et perfectus sit commentarius; tum ut S. Scripturæ fecunditas appareat; tum quia hæc varietas in cathedris et pulpitis, cum multa materia multum affert tam ornamenti quam emolumenti. Sensum vero illum, qui maxime genuinus videtur, expresse designo, eumque aliis præfero et illustro. Connexionem quoque et vim ratiocinationum Paulinarum, ubi eæ obscuræ sunt, clare ostendo, et in forma dialectica propono. Porro aliorum expositiones sæpe

non refello, tum ne longior sim, tum ob reverentiam auctorum, tum quia multæ sunt probabiles, tum quia veræ et genuinæ sententiæ propositio ac confirmatio, reipsa adversarum est refutatio. Aversor Criticos qui ex aliorum censura famam aucupantur; sed falso: nam et ipsi similes patiuntur vel Criticos, vel Apologeticos. Vere dixit Ausonius: « Tria iis avertenda sunt qui gloriam quarunt: oculi a scriptis aliorum, manus a pecunia quam alius possidet, aures a secretis principum. » Denique Christiani animi semper esse duxi, aliorum labores fovere, laudare, mirari; nullius carpere, despiciere, abjicere et impedire. Quid enim quarimus? gloriam Christi, non nostram, ut Christi nomen per nos et alios quosvis toto orbe propagetur, secundum mensuram gratiæ cuique a Deo data.

Uniformem hanc brevitatem et methodum, quantum licuit, ubique servavi. Verum, prout ipse Paulus subinde magis assurgit, subinde magis se demittit; in nonnullis epistolis planus et facilis, in aliis (uti clare patet in epistola ad Ephesios) obscurus est et sublimis, adeo ut ipse sibi dissimilis et difformis esse videatur: ita pariter necessum me fuit in ejus interpretatione nunc vela contrahere, nunc laxare; nunc attolere, nunc demittere.

Accipe igitur, ILLUSTRISSE et REVERENDISSE DOMINE, hoc levidense amoris et observantiæ meæ erga ILLUSTRISSIMAM R. T. testimonium et mnemosynon, imo debitum: ad hoc enim me tum aliis titulis, tum eo præsertim obligas, quod tam me, quam totam Societatem nostram adeo amice et benevole foves et complecteris.

Norunt hoc nostri Lovanienses et Bruxellenses, cujus rei, ut alia præteream, illud recens et illustre argumentum dedisti, quod a biennio nostrum tirocinium atque Domum probationis in tuam urbem Mechliniensem admisisti, quodque tirones nostros, quasi parvulos tuos Benjaminos, ita amas, visitas, juvas et protegis, ut iis videaris esse Abraham, pater, inquam, dilecti Isaaci, et magnæ ejus prosapiæ fidelis ac religiosæ ad aliorum salutem comparatæ, quam Christo Jesu ejusque Ecclesiæ instruis et adornas, ut in partem laborum et messis ipsi grandiores facti quandoque veniant, utque ILLUSTRISSIM. R. T., tuosque quasi subsidiarii milites adjuvent, tum in catechizanda et erudienda plebe, tum in hæreticis revincendis, tum in peccatoribus convertendis, tum in omni disciplina Ecclesiastica spirituque Christiano augendo et promovendo: viri enim Religiosi, qui suas in mundo res et spes pro Christi amore, ut eum quam proxime sequerentur, abdicarunt; quique in ipsa religione tum litteris, tum moribus, tum rerum

divinarum meditatione multis annis exculti fuerunt, atque instar Noe et Enoch cum Deo ambulare didicerunt: veri, inquam, Religiosi, utpote Deo devincti et conjuncti, nec sua lucra, sed quæ sunt Jesu Christi quærentes, selecta et aptissima sunt Dei instrumenta ad animas convertendas, dirigendas, et perficiendas et salvandas, uti tum hujus sæculi, tum aliorum præcedentium multiplex experientia docuit, et docet. Atque hæc est causa, quæ ILLUSTRISSIM. R. T. impellit, ut tirocinium hoc nostrum, et totam Societatem, quæ a Deo hoc sæculo excitata fuit ut Luthero et Calvino se opponeret, ut Indos, Japones et Chineses converteret, ut languescentes Christianos et Clericos excitaret, tenere diligas, defendas et promoveas.

Divina bonitas ILLUSTRISSIMAM R. T. in multos annos nobis, Belgio et Ecclesiæ suæ incolumem servet, induatque nova virtute ex alto, ut renovetur sicut aquilæ senectus, imo juvenus tua, utque B. Borromæi et S. Ambrosii æmulus Paulum nobis plene perfecteque exprimas, fiasque magnus Pastor et Doctor multarum gentium tum Episcopali, tum Archiepiscopali jure, ILLUSTRISSIMÆ R. T. subditarum; ac denique, cum apparuerit summus ille Princeps Pastorum, ab eodem percipias immarcescibilem gloriæ coronam. Amen. Lovanii ex nostro Collegio, anno Domini 1614, ipso S. Thomæ Aquinatis.

ILLUSTRISSIM. R. T.

Servus in Christo

CORNELIUS CORNELII Soc. Jesu.

FACULTAS PROVINCIALIS.

CAROLUS SCRIBANI.

SOCIETATIS IESU PER PROVINCIAM FLANDRO-BELGICAM PRÆPOSITUS PROVINCIALIS.

Cum *Commentarium P. Cornelli a Lapide in omnes Epistolas D. Pauli* quatuor Societatis nostræ Theologi, quibus id commissum fuit, recognoverint, et in lucem edi posse probaverint: pro potestate mihi facta ab admodum R. P. N. Claudio Aquaviva, Societatis nostræ Præposito Generali, concedo hæredibus Mart. Nutii facultatem typis eum mandandi. In cuius rei fidem hæc mea manu subscriptas sigilloque officii munitas dedi, Antuerpiæ, 21 martii, anno 1614.

CAROLUS SCRIBANI.

APPROBATIO CENSORIS.

Hi *Commentarii in omnes S. Pauli Epistolas*, auctore R. P. Cornelio Cornelii, Societatis Jesu Presbytero, sunt docti ac pii, et digni qui studiosorum manibus terantur. Quare utilissimum iudico, ut in publicum prodeant, quod testor 14 januarii, anno 1613.

EGBERTUS SPITHOLDIUS,

S. T. L. Canonicus et Plebanus Antuerpiensis, librorum Censor.

Annotationes quibus *Commentaria R. P. Cornelli a Lapide in omnes S. Pauli Epistolas* illustravit ac ditavit Aug. CAMFON, Presbyter diocesis Ambianensis,
Nil obstat quin imprimantur.

Datum Ambiani, ultimo februarii, anno 1838.

† JACOBUS-ANTONIUS,

Ambian. Episcopus.

DE SENSU ACCOMMODATO ⁽¹⁾.

De natura, diversisque formis ac nominibus sensus accommodati.

Sensus *accommodatus*, vel, ut barbare magis dici solet, *accommodatitius*, a quibusdam *autem* recte nuncupatus, est, quem voces atque enuntiationes Scripturarum præferunt, quum aptantur alii rei exprimendæ, ac ea sit, quam auctor expressit. Hinc *transumptivus* quoque a Cajetano apposite dictus est. Nec male subinde huic sensui nomen illud indes, quo pessime Theodorus Mopsuestenus designavit sensum illorum oraculorum, ex quibus scriptores novi Testamenti argumenta petiere, et *lectum* diceret. Adde, sensum qui spiritalis a Patribus aliisque vocatur, non raro alium non esse, nisi hunc sensum accommodatum, qui proinde alia quoque nomina apud eos sortitur, quibus spiritalis sensus vocari solet.

Hunc autem tanquam Scripturarum sensum haberi nec debere nec posse, earumque testimonia quæ *ad id* ad aliquid confirmandum producimus, nulla ad id divina auctoritate pollere, quivis facile intelligit. Quum enim in hunc sensum Scripturas accipimus, nihil aliud præstamus, nisi ut earum verbis ac locutionibus rem aliquam enuntiemus, quam aliis verbis ac locutionibus ne minimo quidem auctoritatis detrimento enuntiaremus. Neque enim, quia Spiritus Sanctus probet ac velit illud, cui verba Scripturarum ea ratione accommodamus, consequens ideo est, illud ipsum verbis hisce eum exprimere voluisse, quum longe aliud sit loquentis propositum, ac sensus qui locutionibus subet, aut subesse potest.

Pro diverso genere rerum significatarum, aut modo quo significantur, facile poteris sensum hunc in eadem formas dispertire ac sensum litteralem et spiritalem. Pro diversa autem ratione, qua Scripturarum verba et locutiones rebus aliis exprimendis aptamus, sensus accommodatus distingui solet a quibusdam in *extensivum*, seu *secundum extensionem*, et in *allusivum*, seu *secundum allusionem*. Prior habetur, quum Scripturarum verba horumque significationem veluti extendimus ad ea quæ aliquid simile aut commune habent cum iis, de quibus a Spiritu Sancto dicta sunt verba hæc; posterior vero, quum verbis huiusmodi alludimus alicui rei designandæ ab eo, quem verba hæc, ut sunt in Scripturis, exhibent, sensu alienæ prorsus ac disparatæ. Prioris specimen haberes, si quis admissam culpam excusaret illis Hevæ verbis: « Serpens decepit me; » aut amissum visum delectet dicens cum Tobia: « Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cæli non video? » Posterioris, si quis verba illa: « Cum sancto sanctus eris, ... et cum perverso perverteris, » quibus psaltes Deum alloquitur, adhibeat ad indicandos effectus bonæ vel prævæ conversationis. Priorem porro posteriori præferendum esse satis apparet. Hoc sacrarum Scripturarum usu D. Bernardus cæteros antecellit.

II. An Scriptores biblicorum ex biblicis verba in sensum accommodatum quandoque acceperint?

Quæri solet, an ipsi auctores sacrarum Scripturarum usi quandoque sint harum verbis in sensum accommodatum acceptis. Quantum ad vaticinia, quæ ex vetere Testamento deprompta producuntur a scriptoribus novi Testamenti, ita sentiunt post Theodorum Mopsuestenum Sociniani ac Rationalistarum plerique. Contra vero alii, non prophetas modo, sed quascumque sententias biblicorum negant in eum sensum acceptas unquam fuisse a Scriptoris sacris. Utrumque tamen falsum est, sed primum insuper tanquam absolum a Christiana doctrina Vigilius Pont. Max. reprobat. Dicimus itaque, nulla omnino vaticinia in sensum accommodatum accepisse Scriptores sacros, ubi prophetarum testimonio aliquid confirmare instituebant; attamen inter alias Scriptu-

(1) Hæc de sensu accommodato, ex P. Patrili opere cui titulus, *De interpretatione Scripturarum Sacrarum libri II*, deprompta et fere excerpta, nonnihil, ut spero, facient tum ad quædam Paulinorum epistolarum loca illustranda, tum ad lectores de sano et licito sacrarum verborum usu monendos.

rarum sententias, quas vel Scriptores illi, D. Paulus imprimis, vel Christus ipse produxere, nonnullas ita ab eis acceptas reperiri maxime in novo Testamento, v. g. *Matth.* vii, 23 ex *Psal.* vi, 9; x, 36 ex *Mich.* vii, 6; *Luc.* xliii, 30 ex *Osæ* x, 8; *Ephes.* iv, 25 ex *Zachar.* vii, 16.

Cæterum nihil faciendum est argumentum *παλατιών*, quo ducti nonnulli nobiscum sentire recusant. Est autem illud, quod ratio hæc usurpandi testimonia Scripturarum minus decere videatur vel ipsos Scriptores *δενυότορας*, vel Scripturarum sanctitatem. Eccc enim illi dedecet Scriptores illos, quos non dedecit et a profanis scriptoribus verba ac sententias mutuari? « Quis enim nesciat, inquit Hieronymus, ad *Magnum*, epist. 70 (al. 84), et in Moysæ et in prophetarum voluminibus quædam assumpta de Gentilium libris? » Paulus profecto non illud se dedecere arbitratus est, ut quædam proferret sive ex Phænomenis Arati (*Act.* xvii, 28), sive ex Oraculis Epimenidæ (*Tit.* i, 12), atque adeo ex turpi quadam Menandri fabula *Thaidis* nomine inscripta (*I Cor.* xv, 33). Sed neque Scripturarum sanctitatem mos iste dedecet. Si enim hanc minime violant vel oratores sacri, vel Patres, vel Ecclesia ipsa, quum illarum verba sic usurpant, cur eam violari dicamus, quum id agent Scriptores ipsi bibliorum? Num Spiritui Sancto, quem præcipuum auctorem Scripturæ habent, minime liceat sua propria verba, quoties voluerit, aliis atque aliis rebus significandis adhibere.

Hæc quum affirmamus, haudquaquam volumus ut de facili quis aliquid tale sese in Scripturis deprehendisse credat. Quinimo cavendum omnino est, ne forte, dum sententias Scripturarum rebus aliis in Scripturis ipsis quaerimus, nimium iis concedamus, qui *liberaliorem*, ut vocant, seu verius liberiores audacioresque Scripturarum explicandarum rationem sectantur, quum reapse neque adeo frequenter a sacris Scripturis illud fiat, neque factum esse credendum sit, nisi ubi optima ratio ita credere cogit. Quare, ne hac in re peccemus, diligenter attendere oportet ea indicia quæ mox suggerentur.

III. Quatenus liceat Scripturis hac ratione uti, quidque in hoc attendere oporteat?

An liceat voces atque enuntiationes Scripturarum aliis rebus exprimendis aptare quum iis, quas verbis illis auctores ipsi expresserunt, religio est dubitare, quum id et Patres fecerint, et Ecclesia ipsa in sacris et in caremoniis faciat quum frequenter. Neque modo id licet, sed cum laud: quoque fit nec sine pietatis emolumento; siquidem iis, qui Deum bibliorum auctorem agnoscunt, ipse vocum, quibus ea constant, sonus sanctum quid præfert, reverendum atque divinum, quod ad pios affectus ciendos mirifice valet. Nonnulla tamen in hoc Scripturarum usu sunt observanda, quibus neglectis, non solum eo, quod diximus, emolumento usus hic destitueretur, sed facile quoque improbandus atque illicitus prorsus evaderet. Ea vero sunt quæ subjungamus.

Malum omnino accommodationis genus est et cumprimis cavendum, quum sensum accommodatum pro litterali aut spiritali accipimus, atque aliis obtrudimus. Id peccant, qui testimoniis Scripturarum sacrorum in hunc sensum acceptis utuntur ad aliquid comprobandum, puta, si quis alteri persuadere conaretur vitandum esse improborum consortium argumento desumpto ex loco illo: « Cum perverso perverteris. » Hæc enim horumque similia hoc modo accommodata, si quid fortasse momenti habent ad aliquid probandum, nequaquam illud habent ab auctoritate Scripturarum, quæ non in hunc sensum ea nobis exhibent, sed quia vel primum aliquid scientiarum aut morum principium continent, vel aliquam veritatem, de qua jam aliis rationibus constat. Maxime vero omnium id peccant, qui hoc idem faciunt ad prava dogmata aut ad proprii capitis commenta confirmanda. Contra hos lege Tridentina, *sess.* iv, cautum est.

Neque levius falli aut fallere dicendi sunt, qui verum Scripturarum sensum sive litteralem sive spiritalem tanquam accommodatum accipiunt aut tradunt. Id, sicut diximus supra, peccavit Theodoros Mopsuestenus, hodieque peccant Sociniani et Rationalistæ. Ad hoc ipsum Grotius sapius offendisse jure ac merito redarguitur.

His porro venia magis digni nequaquam sunt, nec minus ut violatæ religionis rei sunt habendi, qui sanctissima verba Scripturarum ad scurrilia vel turpia, aut etiam impia, edicenda detorqueant. Patrum enim qui Tridenti concilium habuere, decreto judicium de illis plane jam factum est, quod sic habet: « Post hæc temeritatem illam reprimere volens (Synodus), qua ad profana quæque convertuntur et torquentur verba et sententiæ sacræ Scripturæ, ad scurrilia scilicet, fabu-

iosa, vana, adulationes, detractones, substitutiones, impias et diabolicas incantationes, divinationes, sortes, libellos etiam famosos, mandat et præcipit, ad tollendam hujusmodi irreverentiam et contemptum, ne de cætero quisquam quomodolibet verba Scripturæ sacræ ad hæc et similia audeat usurpare; ut omnes hujus generis homines, temeratores et violatores verbi Dei, juris et arbitrii penis per episcopos coerceantur, » *sess.* iv. Tanti vero criminis rei traducendi non sunt, qui quædam Scripturarum proverbia aut quosdam similitudines rebus aliis quam iis, de quibus factæ sunt, accommodant ita, ut levem aliquem lusum minimeque turpem exhibeant, præsertim si ipsa verba tale aliquid præferant etiam accepta in eum sensum, quem habent in ipsis Scripturis, ut si rem tibi molestam dicas esse, « sicut acetum dentibus et fumus oculis, » *Prov.* x, 26. Multo vero magis si verba sint perditorum hominum, ut si hominem avarum sacco sordide parentem irideas verbis Judæ Iscariotæ: « Ut quid perditio hæc? » *Matth.* xxvi, 8.

Incongruum omnino atque ineptum est, si non criminis ac minus decens, accommodare verba Scripturarum rebus nimis dissimilibus ac disparatis ab illa, quum verbis hisce Scriptor sacer enuntiavit; et si quis Romanum gymnasium laudaturus illud ex Proverbiorum libro proferret: « Sapientia edificavit sibi domum. » Hæc arte sive hoc modo usurpandi sententias Scripturarum excellere plerique oratores, qui sæculo xvii floruerunt. Hunc autem scopulum vix fugies, si te altera sensus accommodati species nimium delectet, quæ *per allusionem* fieri dicitur. Id a se peccatum in adolescentia fuisse Hieronymus conqueustus est, præfat. *Commentarii de Adia.*

Denique sedulo attende sensum accommodatum haudquaquam haberi, quum verba Scripturarum usurpantur aliqua ex his rationibus quas subdinis. Ac primo, cum hæc prodecimus, ut inde, ob similem aut potiore rationem, rei, de qua agimus, veritatem aliis probemus. Licet enim, quum ita producitur, rebus aliis aptari dici possit, non tamen aptantur ad eas exprimendas atque edicendas, quod fit quum in sensum accommodatum accipiuntur. Sic Paulus Hebræos, ut Deo fiderent, hortabatur verbis illis: « Non te deseram, neque derelinquam, » *Hebr.* xiii, 3, quibus Deus Josuem allocutus fuerat, *Jos.* i, 5; quæ tamen nequaquam surpassasse Paulus putandus est in sensu accommodatum, sed ut inde argumentum sumeret, ac ut dixisset: *Sicut* Deus Josue promisit se nunquam ei auxilio defuturum, ita neque vos unquam deseret. Idem Paulus, ut probet sacrarum ministris, quæ victui necessaria sunt, ea deneganda non esse, affert hanc legem ex Deuteronomio: « Non ligabis os bovis terentis, » non quidem in sensum spiritalem acceptam, ut plures opinantur, neque in sensum accommodatum, ut nonnullis placet, sed in litteralem, ut confirmet, inquam, sententiam suam argumento, ut vocant, a *minore ad majus*, ac si diceret: Quum vetetur a Deo bobus triturantibus eo colligare, quominus edant de iis quæ terunt, magis sane nullo divino numini is adversaretur, qui sacerdotibus, dum pro nobis laborant, victum præbere abnueret. Num enim Deo boves curæ sunt, non autem ipsius ministri? aut magis saltem, quam his, consultum bobus esse cupit? Quæ omnia ex integro sermonis contextu apparent.

Quum Scripturarum sententias exempli aut similitudinis causa adhibemus, dici nequeunt ut aptari atque accipi in sensum accommodatum; non enim id facimus, ut rem aliquam exprimat atque edicamus, sed ut eam magis declaremus, atque sermonem exornemus. Id autem sic esse prodit ipse dicendi modus, ostenditque germanum verborum significationem non excludi. Hæc ratione Paulus, *II Cor.* viii, 15, eleemosynam laudans affert illud Exodi: « Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus paraverat, reperit minus, » *xvi*, 8, quod de manna dictum est æquo pondere a singulis Israelitis collecto; illud, inquam, affert, similitudinis causa, ut manifestum fit illis verbis: « Sicut scriptum est, » quibus exorditur, et quæ, ut nullo modo evincunt Exodi effectum, sive in litteralem sensum, sive in spiritalem id accipias, ad eleemosynam pertinere, ita satis declarant neque in sensum accommodatum accipi a Paulo, sed totam hujus sententiam sic sonare: Divitum esse pauperibus opem ferre, quæ quædam bonorum æqualitas sit inter Christianos, sicut contigit illis, qui manna colligebant, de quibus scriptum est, etc.

Denique in sensum accommodatum usurpantur Scripturæ dicende non sunt, quum ad aliquam rem confirmandam deprimimus ex illis effata, proverbia, ac præcepta quædam universalis, quæ personam nullam nullamque rem certam attingunt, quanquam ab eo prolata fuerint, qui vel unum ali-

quem aut plures alloqueretur, vel de certa aliqua re ageret. Hujusmodi sunt illa, quæ Samuel protulit Saullem redarguens: « Melior est enim obedientia, quam victim » 1 Reg. xv, 22; et quæ Deus de Judæis loquens: « Numquid voluntatis meæ est mors impij? » Ezech. xviii, 23. Si enim prioribus alicui suadeas, ut legibus obtemperet, posterioribus vero, ut Deum sibi benignum futurum speret, profecto non ea usurpas in sensum accommodatum, sed in proprium ac germanum.

COMMENTARIA

IN OMNES

S. PAULI EPISTOLAS.

PROŒMIUM.

QUIS, QUALIS, QUANTUS S. PAULUS.

Octo dotes et prærogativæ eximie in S. Paulo considerandæ et admirandæ sunt. *Prima* est, præclara ejus natura et indoles; *secunda* est, mira ejus vocatio et gratia; *tertia* est, rara ejus sapientia; *quarta*, heroicæ ejus virtutes; *quinta*, efficacia et fructus in evangelizando; *sexta*, illustre illius martyrium; *septima*, miracula; *octava*, ejusdem fama et gloria.

CAPUT PRIMUM.

De Pauli genere et indole.

Quoad *primum*, fuit Paulus nobili Judæorum prosapia ortus, e tribu Benjamin. S. Hieronymus, lib. *De Scrip. Eccles.*, cap. xv, videtur tradere Paulum Gischalæ, Judææ oppido, natum esse; quo a Romanis capto, eum cum parentibus suis Tarsum Ciliciæ commigrasse. Verum idem S. Hieronymus, in epist. *ad Philem.*, hanc traditionem fabulam appellat, et vere fabula est. Certum enim est Paulum non Gischalæ, sed Tarsi natum esse. Id enim ipse affirmat Act. xxii: « Ego, inquit, sum vir Judæus, natus in Tarso Ciliciæ. »

Porro Tarsus Ciliciæ erat metropolis, et jus municipale a Romanis fuerat consecuta, ita ut Tarsenses censeantur cives Romani et civium Romanorum privilegij fruere. Unde Paulus, Act. xvi, 37, et xxii, 23, civem Romanum se esse proclamatur: « Si hominem Romanum, inquit, et indemnatum licet vobis flagellare? » Cumque decreet Tribunus: « Ego multa summa civitatem, » vel, ut Græca habent, *πολιτείαν*, *civilitatem*, « hanc consecutus sum; » respondit Paulus: « Ego autem et natus sum. » Jus hoc civitatis Romane adepti sunt Tarsenses a Julio Cæsare et ab Augusto, eo quod utriusque partes in bellis civilibus strenue adjuvissent. Unde et Tarsus Juliopolis est dicta, ut testatur Dio Cassius, lib. XLVII.

Hæc de causa liberaliter et nobiliter educatus fuit Paulus, atque Græcorum litteris et liberalibus disciplinis egregie excultus: nam harum scholarum Tarsi, iisque ita dediti erant Tarsenses,

ut teste Strabone, lib. XIV, in studiis hæcæ superarent Athenas et Alexandriam; adeoque ipsa Roma Tarsensibus litteratis abundavit. Paulus ergo Gentilium scientiis Tarsi apprime imbutus, inde, quod genere Judæus esset, ad Judæorum metropolim Hierosolimam, ut sacris disciplinis a Gamalielæ erudiretur, profectus est. « Ego, inquit ipse Act. xxii, nutritus sum in ista civitate, secus pedes Gamalielæ eruditus juxta veritatem paternæ legis, æmulator legis, sicut et vos omnes. »

Tantum vero in hæc profectus, ut Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem*, ante finem, asserere non dubitet neminem magis nosse medullas Scripturarum, quam S. Paulum. Audi et S. Hieronymum *ad Paulinum*: « Cur dicitur, inquit, Paulus vas electionis? nempe, quia legis et S. Scripturarum erat armarium. »

Fuit autem Paulus Phariseus, quæ secta apud Judæos erat nobilissima et præstantissima. Ita enim ipse ait Act. xxv, 5: « Secundum certissimam, » Græce *ἀσφαλιστά*, id est *diligentissimam*, *exactissimam*, *religiosissimam*, « sectam nostræ religionis vixi Phariseus. »

Jam vero insignis, et æganima et heroica ejus indoles elucet in ardeni ejus zelo et pugna pro Judaismo, quo, erra, licet, putansque obsequium se prestare Deo, ipse adhuc adolescens duce se præbuit Judæis ad persequendum et extirpandum Christianis.

« Saulus, inquit Lucas, Act. viii, devastabat Ecclesiam, per domos intrans, et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. » Et cap. ix, 4: « Saulus adhuc spirans minarum et cædis in discipulos Domini, accessit ad principem sacerdotum, et petiit ab eo epistolam in Damascum ad synagogas, ut, si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres, victos perduceret in Jerusalem. » Luculentius vero ipse Paulus, *Galat.* cap. i, vers. 13: « Supra modum, inquit, persequabar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coetaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. »